

**ՊԵՏԱՇԻՆԱՐԱՐԱԿԱՆ ԵՎ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՆԵՐԸ ԼՂՀ -ՈՒՄ 1992 Թ.
ՀՈՒՆԻԱ-ՕԳՈՍՏՈՍ ԱՄԻՍՆԵՐԻՆ**

Շուշիի ազատագրումից եւ շրջափակման ճեղքումից հետո թվում էր, թե ԼՂՀ-ում հանդարտվել են ներքաղաքական հակասությունները, սակայն հունիսի 2-6-ը տեղի ունեցած ԼՂՀ առաջին գումարման Գերագույն խորհրդի (ԳԽ) առաջին նստաշրջանը ապացուցեց հակառակը: Նստաշրջանում ԼՂՀ ԳԽ նախագահի ընտրությունների ժամանակ իրենց նորից զգացնել տվեցին ներքին հակասությունները, որոնք ավելի սրվեցին Հայաստանի ղեկավարության, ազդեցության հետեւանքով: Իրադարձությունների զարգացումը, երկրում ստեղծված իրավիճակը հանգեցրեցին մի շարք արմատական փոփոխությունների ԼՂՀ ներքաղաքական կյանքում:

Շահումյանի եւ Մարտակերտի կորուստը մեծ աղմուկ բարձրացրեց Հայաստանի ներքին կյանքում:

Մինչդեռ Շահումյանի ու Մարտակերտի անկումը կարելի է բացատրել փոխկապակցված, թերեւս իրար լրացնող մի շարք գործոններով: Մինչեւ այսօր փորձեր չեն ձեռնարկվել օրյեկտիվության եւ առողջ տրամաբանության հիման վրա վերհանել անկման պատճառները: Հաշվի առնելով խնդրի բարդությունն ու խճողվածությունը, ինչպես նաեւ նրա քաղաքական չահարկումները՝ հեղինակները հիմնականում շրջանցել են այն: Սակայն շրջանառության մեջ կան տարբեր տեսակետներ, բայց մի բան ակնհայտ է, որ ԼՂՀ եւ ՀՀ ուժային համակարգերը տեղյակ էին ադրբեջանական բանակի խոշոր կուտակումների մասին⁵³²:

Ստեղծված ծանր կացությունից դուրս գալու նպատակով ԼՂՀ ԳԽ նախագահությունը փորձեց համապատասխան ուղիներ որոնել: Հունիսի 16-ի ԼՂՀ ԳԽ նախագահության ընդլայնված նիստի ժամանակ հանձնարարվեց ԼՂՀ նախարարների խորհրդին (ՆԽ) ստեղծել Շահումյանի եւ Մարտակերտի

⁵³² ԼՂՀ պետարխիվ, Ֆ.254, ց.4, պ.մ.1, կ.1, էջ 94:

շրջանից ադրբեջանական բանակի կողմից բռնադաշխված հայ բնակչության ընդունման, տեղավորման համակարգիչ չտար:

Նկատի ունենալով Ադրբեջանի ազգային բանակի լայնածավալ հարձակման հետեւանքները՝ ԼՂՀ ԳԽ նախագահությանը նպատակահարմար գտավ դիմում հղել Արցախի բոլոր սպաներին, կադրային զինվորականությանը:

Հունիսի 17-ին ԼՂՀ պաշտպանության խորհուրդը (ՊԽ) հանդես եկավ հայտարարությամբ, որտեղ մասնավորապես ասվեց. «Առաջնորդվելով մարդասիրական սկզբունքներով եւ հարգելով կրոնական զգացմունքները, ինչպես նաեւ բնակչության շրջանում համաճարակի բռնկումը կանխելու նպատակով, ԼՂՀ ՊԽ-ն Ադրբեջանի զինյալ կազմավորումներին առաջարկում է ռազմաճակատի ամբողջ երկայնքով 10 ժամ դադարեցնել ռազմական գործողությունները սկսած հունիսի 17-ի ժամը 10-ից: Այդ ընթացքում ԼՂՀ ինքնապաշտպանական ուժերը (ԻՊՈՒ) հնարավորություն կտան հավաքել ադրբեջանցի զինվորների դիակները, որոնց թիվը ռազմաճակատի միայն մի հատվածում 400-ից ավելի է»: Այդ առաջարկությունը ռազմավարական քայլ էր, որը երեւի նպատակ էր հետապնդում ԻՊՈՒ-ին հնարավորություն տալ օգտվել ստեղծված ժամանակավոր հրադադարից, համախմբել իրենց ուժերը եւ կարողանալ արժանի դիմադրություն ու հակահարված տալ: Սակայն ադրբեջանական կողմը չընդունեց այն: Շարունակվեց լայնածավալ հարձակումը: Ծանր կացությունից դուրս դալը եւ ծառացած օրախնդիր հարցերի լուծումն առանց կարգուկանոնի, ուժերի ու միջոցների համախմբման անհնար էին: Ուստի հունիսի 18-ին տեղի ունեցավ ԼՂՀ ԳԽ եւ ՆԽ համատեղ նիստ: Քննարկվեց հանրապետությունում տիրող ռազմաքաղաքական իրավիճակը: Ադրբեջանի աննախադեպ հարձակման հետեւանքները վերացնելու եւ հանրապետությունում կարգուկանոնը վերականգնելու նպատակով՝ ԼՂՀ ԳԽ նախագահությանը եւ ՆԽ-ն որոշեցին հանրապետության ամբողջ տարածքում հայտարարել արտակարգ դրություն մեկ ամիս ժամկետով: Ընդլայնվեց ՊԽ կազմը՝ նրան տալով ԼՂՀ պետական իշխանության եւ կառավարման մարմինների կարգադիր եւ գործադիր լայն լիազորություններ: ՊԽ կազմի մեջ մտան պաշտպանության կոմիտեի (ՊԿ) նախագահ Ս. Սարգսյանը, ԼՂՀ ներքին գործերի (ՆԳ) նախարար Ա. Իսադուլովը, ԼՂՀ ազգային անվտանգության վարչության (ԱԱՎ) պետ Ա. Խաչատրյանը, ԼՂՀ 'ԻՆ քարտուղար Վ. Հակոբյանը, ԼՂՀ ԳԽ

արտաքին հարաբերությունների հանձնաժողովի նախագահ Լ. Մելիք-Շահնաղարյանը, հատուկ տնտեսական ծրագրերի վարչության պետի տեղակալ Լ. Պետրոսյանը⁵³³: ԼՂՀ «Արտակարգ դրություն մասին» օրենքի 20-21 հոդվածների համապատասխան արգելվեց առանց հատուկ թույլտվության ԼՂՀ-ից փոխադրամիջոցների եւ քաղաքացիների մեկնումը: Ըստ ամենայնի, թշնամու ագրեսիային դիմագրավելու նպատակով որոշվեց հունիսի 20-ից հանրապետության տարածքում անցկացնել մասնակի զորահավաք՝ 18-40 տարեկան զինապարտների, իսկ սպաները մինչեւ 50 տարեկան, հատուկ պատրաստություն ունեցող կանանց՝ 19-ից մինչեւ 30 տարեկան⁵³⁴: Ընդունվեց որոշում, որով կոչ էր արվում զինք կրելու ընդունակ բոլոր շահումյանցիներին, բոլոր նրանց, ում համար թանկ էր հայրենիքն ու ազատությունը, պարտիզանական պայքար ծավալել թշնամու կողմից զավթած ամբողջ տարածքում⁵³⁵:

Իսկ խուճապը կանխելու եւ նյութական արժեքները փրկելու նպատակով ԼՂՀ ՊԽ նախագահ Գ. Պետրոսյանը կարգադրեց հունիսի 19-ին Մարտակերտի հիմնարկ-ձեռնարկությունների տնօրեններին եւ ղեկավար կազմին անհապաղ մեկնել Մարտակերտի շրջան եւ ձեռնամուխ լինել իրենց ծառայողական պարտականությունների կատարմանը, իսկ կարգադրանքներին խոստացավ պատժել արտակարգ դրությանը հատուկ խստագույն օրենքով⁵³⁶:

Հունիսի 21-ի ԼՂՀ ԳԽ նախագահության նիստի ժամանակ քննարկվեց ԼՂՀ Շահումյանի շրջանի եւ Մարտակերտի շրջանի մի հատվածի բռնազավթման հարցը: ԼՂՀ ԳԽ նախագահության որոշմամբ, կատարվածի հանգամանքների ուսումնասիրման գործը դրվեց ԼՂՀ ԳԽ հետեւյալ՝ պետական կառուցվածքի, իրավունքի եւ օրինականության, մանդատային, պարկեշտության, մարդու իրավունքների եւ ազգությունների, պաշտպանության եւ անվտանգության, ագրարային հարցերի գյուղական կյանքի հանձնաժողովների վրա: Հանձ-

⁵³³ ԼՂՀ ԱԺ ընթացիկ արխիվ, ԼՂՀ առաջին գումարման ԳԽ նախագահության եւ ՆԽ 1992 թ. հունիսի 18-ի համատեղ նիստի արձանագրություն N 32:

⁵³⁴ ԼՂՀ կառավարության ընթացիկ արխիվ, ԼՂՀ ՆԽ որոշումներ, որոշում N 53 առ 1992 թ. հունիսի 19-ի արձանագրություն N 6:

⁵³⁵ «Երկիր», 20.06.1992:

⁵³⁶ «Արցախ», 20.06.1992:

նարարվեց հանձնաժողովներին իրենց աշխատանքը կատարել՝ պատգամավորների եւ ակտիվի լայն ընդգրկումով⁵³⁷:

Տեղի տալով ժողովրդավարական հոծ զանգվածների միահամուռ պահանջին հունիսի 22-ին Երեւանում կրկին չէ Գիւ արտակարգ նստաշրջան հրավիրվեց, որտեղ պետք է շարունակվեր Արցախի հարցի քննարկումը: Նստաշրջանն արտասովոր էր նրանով, որ անցնում էր ԼՂՀ Գիւ նախագահության անդամների մասնակցությամբ: Եղան տարբեր առաջարկություններ, եւ նորից լսվեցին փոխադարձ մեղադրական կոչեր՝ նախագահ Լ. Տեր-Պետրոսյանն իր ելույթում մեղադրեց ԼՂ ղեկավարությանը, իբր այն ինքնագլուխ որոշումներ է կայացնում եւ անտեսում Հայաստանի Հանրապետության կառավարության տեսակետները: Օրինակ բերվեց հունիսի սկզբին Հռոմում եւ ԱՆՀԽ Մինսկի խմբի ԼՂ-ին նվիրված խորհրդակցությունը ԼՂ պատվիրակության չուղարկելը: ԼՂՀ Գիւ նախագահի պաշտոնակատար Գ.Պետրոսյանն իր ելույթում մի քանի խոսքով անդրադարձավ չէ նախագահի կշտամբանքին, ապա հեռացավ դահլիճից⁵³⁸:

Հունիսի 27-ին տեղի ունեցավ ԼՂՀ Գիւ արտակարգ նիստ, որտեղ քննարկվեցին մի շարք օրախնդիր հարցեր⁵³⁹: Այդ նիստի ժամանակ ԼՂՀ Գիւ նախագահությունը աննպատակահարմար գտավ ԼՂՀ պատվիրակության մասնակցությունը 1992 թ. հունիսի 29-ին Հռոմում կայանալիք խորհրդաժողովին: Այդ առնչությամբ ԼՂՀ Գիւ նախագահությունը ուղերձ հղեց ԼՂ հակամարտության հարցով Մինսկի խորհրդաժողովի նախագահ Մ. Ռաֆայելին եւ Հռոմում կայանալիք նախապատրաստական հանդիպման մասնակից երկրներին, ուր մասնավորապես նշվեց. «...Մեզ հղած հրավերքում, ինչպես նաեւ ընդունվող փաստաթղթերում ԼՂՀ օրինական ընտրված իշխանությունների կարգավիճակը իջեցվում է մինչեւ «հայկական համայնքի ներկայացուցիչների» կամ նույնիսկ «Ստեփանակերտի ներկայացուցիչների կարգավիճակի»: Դրանով Հանրապետության բնակչության 90 տոկոսի ընտրած իշխանությունների ներկայացուցչությունը հավասարեցվում է ադրբեջանական համայնքի ներկայացուցչությանը, ինչը միանգամայն անընդունելի է:

⁵³⁷ ԼՂՀ պետարխիվ, ֆ. 254, ց. 1, պ. մ. 3, կ. 1, էջ 52:

⁵³⁸ Ուլուբարյան Բ., Ընվ. աշխ., էջ 181:

⁵³⁹ ԼՂՀ պետարխիվ, ֆ. 254, ց. 1, պ. մ. 3, կ. 1, էջ 54-60:

Մեր կարծիքով, Հոռմի նախնական հանդիպման գործունեության ուղղվածությունը այդ հիմնահարցի լուծման նկատմամբ միակողմանի մոտեցում է ենթադրում հօգուտ Ադրբեյջանի, այսինքն՝ ԼՂ-ն պահել ԱՀ կաղմում: Դրա հետեւանքով լրիվ անտեսվում է ժողովրդի ինքնորոշման օրինական իրավունքը, որը արտահայտված է 1991 թ. դեկտեմբերի 10-ի համաժողովրդական հանրաքվեով (Մարդու իրավունքների պաշտպանության միջազգային օր):

Ափսոսանքով պիտի հայտնենք, որ ԼՂՀ ԳԽ նախագահության 6 ժամ տեւած արտակարգ նիստում որոշում կայացվեց ձեռնպահ մնալ Հոռմի խորհրդաժողովի նախնական աշխատանքին մասնակցելուց: Այս որոշման վրա ներգործել են ԼՂՀ-ի դեմ Ադրբեյջանի ագրեսիայի հերթական ուժեղացումը եւ վերը շարադրված մեր մտահոգությունը»⁵⁴⁰:

Սակայն ներքին եւ արտաքին ճնշումների հետեւանքով հուլիսի 1-ին ԼՂՀ ԳԽ նախագահությունը ստիպված որոշում ընդունեց մասնակցել ԵԱՀԽ Մինսկի խմբի ԼՂ-ին նվիրված խորհրդակցությանը: Ուստի հուլիսի 4 - 7-ը Հոռմի նախապատրաստական հանդիպմանը մասնակցելու համար ստեղծվեց պաշտոնական պատվիրակություն հետեւյալ կազմով՝ ԼՂՀ նախագահի տեղակալ Բ. Առուշանյան՝ պատվիրակության ղեկավար, Հ. Խաչատրյան, Ռ. Քոչարյան, Հ. Բալայան⁵⁴¹:

Ինչպես եւ ակնկալվում էր, Ղարաբաղի հարցերով ԵԱՀԽ Հոռմի խորհրդաժողովը չարդարացրեց որոշ հայ քաղաքական գործիչների հույսերը: Հուլիսի 5-ին հայկական պատվիրակությունը լքեց նիստը, քանի որ ոչ միայն չէր ճանաչվում ԼՂՀ պատվիրակության իրավահավասար կարգավիճակը, այլ նաեւ հրաժարվում էին դատապարտել Ադրբեյջանի ագրեսիան եւ Շահումյանի ու Մարտակերտի շրջանի մեծ մասը զավթելու փաստը: Հետագայում ԼՂՀ պատվիրակությունը հեռացավ բանակցությունների սեղանից, երբ հայտնի դարձավ, որ միջնորդ իրավական կազմը սկսել էր խուսափել Ղարաբաղի պատվիրակությանը հատուկ կարգավիճակ տալու խոստումը կատարելուց⁵⁴²:

⁵⁴⁰ ԼՂՀ ԱԺ ընթացիկ արխիվ, ԼՂՀ առաջին գումարման ԳԽ նախագահության 1992 թ. հունիսի 27-ի նիստի արձանագրություն N 34:

⁵⁴¹ «Արցախ», 03.07.1992:

⁵⁴² Արրահամյան Ղ., ճակատագրին ընդառաջ, Ե., 2001, էջ 182:

Հանրապետության տարածքը բռնատեղահանված բնակչության կողմից լքումը կանխելու նպատակով, ինչը կարող էր հանգեցնել համընդհանուր խուճապի, հունիսի 29-ին ԼՂՀ ԳԽ նախագահությունը որոշում կայացրեց արգելել հանրապետության սահմաններից դուրս քաղաքացիների անկախ սեռատարիքային պատկանելության մեկնումը, բացառությամբ հատուկ գործուղվածների⁵⁴³:

Հուլիսի 6-ին Ստեփանակերտ ժամանեց ՀՀ ԳԽ պաշտոնական պատվիրակությունը՝ ԳԽ նախագահի տեղակալ Ա. Սահակյանի գլխավորությամբ: Պատվիրակության կազմում էին ՀՀ պաշտպանության նախարար Վ. Սարգսյանը, քաղաքական կուսակցության ներկայացուցիչներ: Հուլիսի 7-ին տեղի ունեցավ ԼՂՀ ԳԽ նախագահության եւ ՀՀ պատգամավորական պատվիրակության համատեղ նիստ: Քննարկվեցին Արցախում ստեղծված ռազմաքաղաքական ծանր իրավիճակի հետ առնչվող մի շարք հարցեր: Պատվիրակությունը մասնակցեց նաեւ ԼՂՀ ՆԽ նիստին, ուր քննարկվեցին փախստականների տեղավորման եւ առաջին անհրաժեշտության պարագաների նվազագույն ապահովմանն ուղղված միջոցառումների ծրագիրը⁵⁴⁴:

Հուլիսի 9-ին կայացավ ԼՂՀ ԳԽ եւ ՆԽ համատեղ նիստ, որի ընթացքում որոշում կայացվեց ընդունել ԼՂ հարցով ԵԱՀԽ Սինսկի խորհրդաժողովի նախագահ Մ. Ռաֆայելիի առաջարկը՝ 1992 թ. հուլիսի 9-ից 01 ժամից 30 օրով կրակը դադարեցնելու վերաբերյալ⁵⁴⁵:

Թեեւ Ադրբեջանի կառավարությունը պաշտոնապես հայտարարել էր, թե ընդունում է Մ. Ռաֆայելիի առաջարկը, սակայն ռազմական գործողություններն ավելի սաստկացան: Այդ առնչությամբ ԼՂՀ ԳԽ նախագահությունն ու ՆԽ-ն հանգես եկան համատեղ հայտարարությամբ:

Հուլիսի 12-ին տեղի ունեցած ԼՂՀ ԳԽ նախագահության նիստին մասնակցում էր ՀՀ ԳԽ պատվիրակությունը՝ Պ. Քաջախյանի գլխավորությամբ: Նրանք նպատակ էին հետապնդում օգնել տեղական մարմիններին լուծել բոլոր խնդիրները՝ կապված բարեգործական օգնության բախշման, փախստականների տեղավորման, կենցաղային, բուժական եւ այլ

⁵⁴³ ԼՂՀ պետարխիվ, ֆ. 254, ց. 1, պ. մ. 3, կ. 1, էջ 61-63:

⁵⁴⁴ «Արցախ», 09.07.1992:

⁵⁴⁵ ԼՂՀ պետարխիվ, ֆ. 254, ց. 1, պ. մ. 4, կ. 1, էջ 9-10:

սպասարկման հետ⁵⁴⁶։ Օրակարգ մտցվեց ԼՂՀ Գլխ նախագահի պաշտոնակատար Գ. Պետրոսյանի եւ ԼՂՀ Գլխ քարտուղար Վ. Հակոբյանի զբաղեցրած պաշտոններից հրաժարականների հարցը։ Սակայն ԼՂՀ Գլխ նախագահությունը որոշեց մերժել նրանց հրաժարականները⁵⁴⁷։

ԼՂՀ առաջին գումարման Գլխ նախագահության անդամների եւ այլ քաղաքական գործիչների շրջանակներում կան տեսակետներ, որ Գլխ նախագահի պաշտոնակատարի ու քարտուղարի հրաժարականի պատճառը քաղաքական ճնշումների հետեւանք էր, եւ այդ քայլի նպատակն էր կանխել հետագա պառակտումը հանրապետության համար ստեղծված այդ դժվար պարագայում։

Վերջին իրադարձությունների կապակցությամբ ԼՂՀ Գլխ նախագահության հունիսի 18-ի նիստում քննարկվեց ՀՀ-ԼՂՀ փոխհարաբերությունների հարցը։ Հաշվի առնելով ՀՀ իշխանությունների ու ԼՂՀ իշխանությունների փոխհարաբերությունների եւ Արցախյան հիմնահարցի ըմբռնման գործում ՀՀ մոտեցման ճշգրտումը՝ ՀՀ իշխանությունների հետ բանակցություններ սկսելու համար ԼՂՀ Գլխ նախագահությունը որոշում կայացրեց ուղարկել ԼՂՀ Գլխ նախագահության պաշտոնական պատվիրակություն հետեւյալ կազմով՝ Գ. Պետրոսյան, Վ. Հակոբյան, Վ. Աղաբալյան, Վ. Ալեքսանյան, Կ. Բաբուրյան, Վ. Ղազարյան, Հ. Խաչատրյան⁵⁴⁸։

Բանակցությունների ընթացքի վերաբերյալ կան իրարամերձ կարծիքներ, սակայն, հաշվի առնելով այդ ժամանակաշրջանի որոշ քաղաքական գործիչների վկայությունները եւ ուսումնասիրելով հունիսի 27-ի ԼՂՀ Գլխ նախագահության դռնփակ նիստի սղագրությունը, որտեղ ներկայացվել էին ՀՀ իշխանությունների հետ բանակցած ԼՂՀ Գլխ նախագահության պաշտոնական պատվիրակության անդամների կարծիքները, գտնում ենք որ ՀՀ նախագահը կարծես թե ցանկանում էր ձեռքազատվել ԼՂՀ Գլխ նախագահության «անհնազանդ» անդամներից՝ պահանջելով վերջիններից ստեղծել մի մարմին

⁵⁴⁶ «Ազգ», 23.07.1992։

⁵⁴⁷ ԼՂՀ պետարխիվ, ֆ. 254, ց.1, պ.մ.4,կ.1, էջ 14-16։

⁵⁴⁸ Նույն տեղում, էջ 22-23։

եւ տալ նրան օրենսդիր ու գործադիր մարմինների բոլոր պարտականությունները:⁵⁴⁹

Պատահական չէր նաեւ օգոստոսի 11-ին Հանրապետության ՆԽ նախագահ Օ. Եսայանի դիմումը ԳԽ նախագահությանը՝ իր հրաժարականի հարցի քննարկման վերաբերյալ: Նա իր քայլը բացատրում էր իշխանության գոյություն ունեցող կառույցների եւ ռազմական իրավիճակի պահանջների անհամապատասխանությամբ: Նա առաջարկեց մինչեւ 1992 թ. վերջը Հանրապետությունում ռազմական դրություն մտցնել, ինչպես նաեւ ստեղծել պաշտպանության խորհուրդ եւ ԼՂՀ ԳԽ եւ ՆԽ լիազորությունները հանձնել այդ մարմնին⁵⁵⁰: Իսկ հաջորդ օրը՝ օգոստոսի 12-ին, նույն հարցով ԼՂՀ ԳԽ նախագահություն դիմեց նախագահի պաշտոնակատար Գ. Պետրոսյանը, սակայն նախագահությունը որոշեց մերժել Գ. Պետրոսյանի հրաժարականի դիմումը⁵⁵¹:

Ագրեջանի կողմից լայնածավալ ագրեսիայի եւ ԼՂՀ մի մասի բռնազավթման կապակցությամբ ԼՂՀ ԳԽ նախագահությունը օգոստոսի 12-ին որոշում ընդունեց ԼՂՀ-ում հայտարարել ռազմական դրություն 6 ամիս ժամկետով: Այդ հրամանագրի համաձայն հայտարարվեց ԼՂՀ արական սեռի 1947-ից մինչեւ 1974 թթ. ծնված քաղաքացիների զորահավաք: Որոշվեց միջոցներ ձեռնարկել ԼՂՀ սահմաններից դուրս գտնվող զորահավաքի տակ ընկնող ԼՂՀ քաղաքացիներին մեկ շաբաթվա ընթացքում վերադարձնելու համար: ԼՂՀ ԻՊՈԻ շտաբին, ՆԳՆ, ԱԱՎ, պարետությանը, զինվորական կոմիտե-րիատին եւ դատախազությանը հանձնարարվեց ապահովել սույն հրամանագրի կատարումը պատերազմական ժամանակի օրենքներին համապատասխան:

Ընդունված որոշման մասին եռօրյա ժամկետում իրազեկվեց ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղարն ու ՄԱԿ-ի անվտանգության խորհուրդը⁵⁵²:

⁵⁴⁹ ԼՂՀ առաջին գումարման ԳԽ քարտուղար, պատմական գիտությունների թեկնածու հանգուցյալ Վ.Յակոբյանի անձնական արխիվ: ԼՂՀ առաջին գումարման ԳԽ նախագահության 1992 թ. հուլիսի 27-ի դրնփակ նիստի սղագրություն:

⁵⁵⁰ Աբրահամյան Յ., նշվ. աշխ., էջ 182:

⁵⁵¹ ԼՂՀ պետարխիվ, Ֆ. 254, ց.1, պ.մ.4,կ.1, էջ 31-34:

⁵⁵² Նույն տեղում, էջ 34:

Այդ ամենի արդասիւքն եղալ այն, որ օգոստոսի 15-ին տեղի ունեցաւ այդքան երկար սպասված ԼՂՀ ԳԽ եւ ՆԽ համատեղ նիստը, ուր պետք է վճռվեր երկու հարց՝ ՆԽ նախագահի հրաժարականը եւ ՀՀ նախագահի պահանջի՝ մի նոր մարմնի ստեղծման հետ կապված մի շարք խնդիրներ⁵⁵³։ Ընդունվեց ԼՂՀ ՆԽ նախագահ Օ. Եսայանի հրաժարականը։ Երկրորդ հարցի վերաբերյալ եղան բազմաթիւ իրարամերժ կարծիքներ, ի վերջո ընդգրկմադիր կողմերը եկան համաձայնության։ ԼՂՀ ԳԽ նախագահությունը որոշեց ռազմական դրության ռեժիմն իրականացնելու համար «ԼՂՀ պետական անվտանգության հիմունքների մասին» սահմանադրական օրենքի 9-րդ բաժնի 3-րդ հոդվածի համապատասխան, ստեղծել Պաշտպանության պետական կոմիտե (ՊՊԿ)։

ՊՊԿ նախագահ նշանակվեց Ռ. Քոչարյանը։ ՊՊԿ նախագահի առաջին տեղակալ նշանակվեց ԼՂՀ ՆԽ նախագահի առաջին տեղակալ Բ. Առուշանյանը, ՊՊԿ նախագահի տեղակալ՝ ԼՂՀ ԳԽ նախագահության անդամ, պետական շինարարության, իրավական հարցերի եւ օրինականության ամրապնդման հանձնաժողովի նախագահ Կ. Բաբուրյանը, ՊՊԿ կազմի մեջ ընդգրկվեցին ԼՂՀ ԳԽ նախագահության անդամ, պաշտպանության եւ անվտանգության հանձնաժողովի նախագահ Վ. Բալայանը, ԼՂՀ ՊԿ նախագահ Ս. Սարգսյանը, ԼՂՀ ՆԳ նախարար Ա. Իսազուլովը, ԻՊՈԻ հրամանատարի առաջին տեղակալ Ս. Բաբայանը։

ՊՊԿ-ին հանձնվեց ՆԽ՝ «ԼՂՀ նախարարների խորհրդի մասին» օրենքով նախատեսված բոլոր պարտականությունները, ռազմական դրության ռեժիմի իրականացման այն լիազորությունները, որոնք նախատեսված են «Ռազմական դրության մասին» ԼՂՀ ԳԽ նախագահության 1992 թ. օգոստոսի 13-ի հրամանագրով։ ԼՂՀ ԳԽ նախագահության մի շարք լիազորություններ նույնպես փոխանցվեցին ՊՊԿ-ին։ ՊՊԿ նախագահին օժտվեցին ԼՂՀ ՆԽ նախագահի լիազորությունները։ ՊՊԿ նախագահը պարտավորվում էր 6 ամիս հետո իր գործունեության հաշվետվությունը ներկայացնել ԳԽ-ին։

⁵⁵³ ԼՂՀ առաջին գումարման ԳԽ-ի քարտուղար, պատմական գիտությունների թեկնածու հանգուցյալ Վ. Յակոբյանի անձնական արխիվ։ ԼՂՀ առաջին գումարման ԳԽ-ի նախագահության եւ ՆԽ-ի համատեղ 1992 թ. օգոստոսի 15-ի նիստի սղագրություն։

Այսպիսով, նշված ժամանակաշրջանի քաղաքական գործընթացների ուսումնասիրությունն ու նրանց վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ 1992 թ. հունիս-օգոստոսյան ռազմական անհաջողությունները ունեին խորքային:

Այսօր որոշ քաղաքագետներ, մոռացության տալով կամ անտեղյակ լինելով անցյալի քաղաքական գործընթացներին եւ միգուցե ելնելով քաղաքական շահերից, միտումնավոր ձեւով կեղծում են Արցախի ազատագրական պայքարի որոշ դրվագներ⁵⁵⁴: Նշված վիճահարույց հարցերը սխտե է լուրջ ուսումնասիրություն առարկա դառնա:

TARON HAKOBYAN
STATE UNIVERSITY OF ARTSAKH

THE STATE FORMATION AND POLITICAL PROCESSES IN THE NKR IN JUNE-AUGUST, 1992

Summary

After the liberation of Shushi and the break of the blockade it seemed that the inner political contradictions had been calmed in the NKR; on June 2-6 was summoned the First Session of the Supreme Assembly of the NKR which proved the contrary. In the course of the election of the Chairman inner contradictions again became perceptible which had been deepened under the influence of the attitude of the leadership of the Republic of Armenia. The occupation of the region of Shahumyan and part of the region of Martakert by the enemy forces aggravated the situation.

The further victories of the Armenian liberating forces, along with military-strategic actions were also due to the political developments in the NKR.

The research of political processes of the given period has been done on the basis of the archive documents.

⁵⁵⁴ Ղարաբաղյան ազատագրական պատերազմ. 1988-1994 թթ., (Հանրագիտարան 1 հատորով): Եր., 2004, 864 էջ: